

PHILOSOPHY

Головні підходи до футурології та прогнозування з позиції філософії (в контексті розробляємої тематики екологічної футурології)

Н. Б. Годзь

Національний Технічний Університет «Харківський Політехнічний Інститут», м. Харків, Україна
Corresponding author. E-mail: natasha43-23@ukr.net

Paper received 08.03.17; Accepted for publication 15.03.17.

Анотація: В статті розглядається питання структури та класифікації підходів до вивчення футурології та прогностики та складності, які при цьому можуть виникнути. Наголошується на продуктивності як аналізу моделей, які використовуються під час футурологічних досліджень, так й пропонується знов звернути увагу на створення та аналіз футурологічних проектів у різних царинах людської діяльності – а саме: математики, екології, наукової фантастики, біології та ін. практичних та теоретичних напрямках.

Ключові слова: картина світу, світогляд, прогнозування, екологія, філософія, футурологія.

Вступ: Футурологія та прогнозування не є чимось новим в науці, як це здається на перший погляд. Кожна галузь та дисципліна завжди мали їх окремі елементи, як власну складову у процесі розвитку. Але виникнення нових дисциплін цікава тематика. Певні галузі та дисципліни виникають внаслідок еволюціонування предмету та об'єкту дослідження, інші виникають як відповідь на раптовий стрибок техніки та технологій, або прорив у дослідженні. Унікальним науковим передбаченням володіє В.І. Вернадський, який спрогнозував виникнення низки дисциплін на перетині інтересів різних наук.

Огляд публікацій: Насамперед, звернемо увагу на концепції Д. Белла, Ф. Фукуями, Д. Лойса, Ф. Поллака. Неможемо оминати розглядаючи футурологію, концепції Дж. Несбітта, Дж.Л. Петерсона. У головних етапах становлення прогностики (яка як ми наголошуємо є однією з складових футурології є праці Р. Эйрес, Э. Янг далі, у 70-80 е рр. – О. Хелмер, та таких авторів як D.S. Walonick, M. Seya, R. Attfield, M. Becker, R. Bhaskar. Також услід за аналізом, зробленим В.І. Супрун – наголосимо увагу на таких авторах, як дослідники історії футурології – І. Кларк, Р. Негли. Також проаналізуємо та систематизуємо ідеї Н.Г. Баранець, О.В. Єршової, В.І. Супрун, О.Д. Волкогнової. Важливим досі є розробка аналізу футурології, створена А.Г. Нікітіною. Звернемо увагу, що глобальні системи досліджував В.П. Барішков.

Мета: розглянути низку наукових підходів до розуміння значення прогнозування та його можливостей. Намагасмося створити максимально приближене до філософського розуміння визначення футурології та її значення для функціонування наук.

Методи дослідження: філософія як мега наука та максимально широка ланка людської діяльності у першу чергу володіє універсальними методами пізнання, залучаючи у межі власних наукових інтересів як знання та інформацію окремих наук; так й створює простір власного, так би мовити гіпотетичного знання, у якому зароджуються та перевіряються гіпотези та теорії. Але у даному випадку ми залучили до статті історичний метод, метод порівняння, ретроспективний метод, враховуємо значення статистичного методу.

Результати дослідження та їх обговорення: ми наголошуємо на тісному зв'язку між філософією та екологією, який практично реалізується через прогнозування та футурологічні дослідження різного гатунку. Звернемо увагу на значення конвенцій та комунікацій у науковому знанні та зв'язку між філософією та наукою,

про що писала Н.Г. Баранець з співавторами [1]. На разі, можемо послатися й на працю Р. Атфільда [8], М. Бейкера [9], Р. Бхаскара [10], та почнемо з того, що О.Д. Волкогнової писала, що хист до створення прогнозів та передбачення створює нам можливість формулювати мету практичної діяльності, яка у свою чергу утримує у собі механізми, які закладено потребами та інтересами, а соціальне передбачення є важливою складовою механізму взаємозв'язку пізнання та практики [3, с.6]. Самі по собі онтологічні основи передбачення ще не створюють достатньо умов його реалізації, але є важливою передумовою, яка є фундаментом на якому створюється можливість самого передбачення. Але для цього насамперед потрібно виявити «гносеологічні основи передбачення», основою цього руху є за думкою А.Г. Нікітіної є емпіричні основи, бо емпіричні дослідження дають інформацію про конкретні одиничні явища. Саме тут, вона спирається на концепцію К. Поппера, яку він виклав у праці «Логіка наукових відкриттів» [5, с. 18]. Розглядаючи ж процес введення нового знання доцільніше звернутися до праці О.В. Єршової, яка побачила, що Г. Гутнер описуючи процес нормо створення у науковій спільноті пов'язував процес введення нового наукового знання, а саме результату наукового знання з «перетворенням навички дослідницької діяльності та формування нової норми»[1, с.111].

Гарний детальний аналіз футурологічних теорій зроблено в праці В.І. Супрун, цей автор пише, що гносеологічні корні футурології та зачатки принципів прогнозування вже можливо побачити у Д. Лойса, Д. де Ружемола та ін. Також В.І. Супрун пише про відмінність між європейською та американською лініями футурології. Йдучи далі, ним розподіляється європейська на радикалістську та ліберальну; напрями футурології він пропонує ділити на техніцистську, екологічну, соціокультурну та аксіологічну [7, с.69-76]. Вважаючи, що людство встало перед проблемою обмеженості природних ресурсів, винищенням звичних природних зв'язків ми наголошуємо, що не напрям в екології, а вся футурологія буде скерована на екологію. Й природоохоронна проблема це лише практична складова проектування, бо йдеться про онтологічний та гносеологічний прорив у мисленні: досі ми лише створили й побачили тільки перші ознаки неправильного підходу до розуміння Людства та Природи. Глибинний рівень та суть ще тільки акумулюється на підсвідомості суспільства.

Розглядаючи головні підходи до розуміння еволюціонування футурології наведемо таку інформацію, а саме –

Б. де Жувеналь писав про таку ознаку західної спільноти, як фаталізм, яким охоплено велику частку науковців та мислителів, а Х Нібур про «Доктрину технофілів», представники якої, навпаки з оптимізмом дивилися у майбутнє й до речі, справедливо вважали що саме фінансування науки й техніки є головною задачею для важливих практичних та теоретичних досягнень людства. При цьому В.І. Супрун пише про техноапокалипсизм (коріння якого він вбачає у Утопізмі доби Відродження) та технофобію, основи якої за його думкою лежить у метафізиці (бо саме через неї шукали «коріння» усього зла, що існує у людському світі [7, с.85-94].

Як й сама футурологія, так й передбачення потребують структурного вивчення та аналізу. А.Г. Нікітіна пише: передбачення у першу чергу некоректно визначають на структурному рівні. Вона посиляється на працю «Філософія і прогностика», у якій пишеться, що наукове передбачення є результатом наукової теорії, отриманої саме у рамках цієї теорії [5, с. 8.], а в С.Т. Мелютіна, наукове передбачення постає як певне вірогідне судження або система положень про явища, які ми не можемо споглядати у теперішній певний момент для експериментального дослідження [5, с. 8.]. А.Г. Нікітіна далі наголошує, що доцільніше було б розуміти передбачення як процес дослідження та як цілісну операцію, процедуру пізнання, бо прогноз отримується за допомогою більш-менш довгого ланцюга дослідницьких актів [5, с. 9]. Наступною помилкою у визначенні прогнозу за її думкою є некоректне визначення характеристики об'єкту дослідження [5, с. 9]. Ми б тут вважали за доцільне уточнити та розділити знання на «нове знання» та «уточнене, поглиблене» та «знання апробоване» (тобто знання яке вже існувало, але викликало сумнів у власній достовірності та істинності) – яке також може у подальшому апробуватися через передбачення, за думкою А.Г. Нікітіної об'єктом передбачення вважається лиш об'єктивно майбутня дійсність, тобто такі явища, які не існують в момент передбачуваного дослідження, але, як вважається будуть мати місце [5, с.10-11]. Далі, цікавим для нас є в дослідженні А.Г. Нікітіної розділення на **суб'єктивно майбутню дійсність** (те, що реально існує сьогодні, але зараз неможливе для дослідження через брак методології та технічних засобів) та **об'єктивно майбутню дійсність** (у якій об'єкти виникнуть у майбутньому) й у такому випадку вона наголошує на тому, що наукове передбачення можна розуміти й як процес, наслідком якого є очікування вірогідної появи у майбутньому певних об'єктів, які можна буде споглядати [5, с.11-12].

В.П. Барішків пропонував звернути увагу на той факт, що процеси розвиваються через протиріччя, але наявність протиріччя ще не є ознакою для необхідності процесу до категорії глобального, оскільки глобальні проблеми, це усвідомлені проблеми які потребують свого вирішення. Основою таких проблем постає діяльність людини, яка створює певну сторону об'єктивних процесів [2, с.16-18]. Далі: при визначенні «глобальної проблеми» умова її усвідомлення не є основним, першочерговим елементом. По сей час ми знаходимося у дуже суперечливому стані, коли складність, проблема вже як феномен є (й не одна), але суспільна увага її ще не фіксує, не виокремлює з оточуючого «фону». Можна продовжити далі та уточнити вищесказане – на проблему та її наслідки ще не звертає уваги а ні наукова, а ні суспільна думка, або її вже бачать, та вперто причини приписують іншим чинникам, не виокремлюють її з загально-

го й глобального. Ми звертаємо увагу на той факт, що **невербалізована, неартикульована проблема**, яка вже є у соціоприродних процесах, технічних реаліях **такою для людської свідомості не є**. Те, про що не промовляється, здебільшого залишається «невидимим» для суспільної свідомості, й таким чином все, що з ним пов'язано не викликає намагання пізнати й подолати. Це проблемне місце у суспільній сфері буття, через яке у нашому світі вже створено низку проблем, у тому числі й етичних, й екологічних, й технологічних. Окрім того, навіть актуалізована проблема у першу чергу спільнотами втискається у «прокрустове ложе» старої транскрипції екології та природоохоронної діяльності, в старе світобачення. Проблема майбутнього для природних процесів біосфери сприймається примітивно, однобічно й тим самим створює ілюзорне бачення вирішення проблеми у футурологічних проектах, які вибудовуються вченими-футурологами та інженерами, соціологами-прогностиками. У цьому контексті, думається буде цікава робота, у якій розглядається аналіз світового досвіду використання різних методик у проектуванні моделей загального майбутнього та намагання створити проект «врівноваженого» розвитку глобального світу, у якій проаналізовано праці Дж. Несбіта, Дж.Л. Петерсона (наприклад, написана ще у 1994 р. книга «Шлях до 2015 р.»). Окрім того, пропонується модель історичного розвитку етапів прогностики – 50-60 рр. – кількісні методи прогнозування (Р. Ейрес, Е. Янг), 70-80 рр. – початок роботи з Методом Делфі (О. Хелмер), матричний метод, метод аналізу ієрархій, прогнозо-аналітичний підхід, та третій етап – з початку 90-х рр. у якому у першу чергу вирішуються задачі стратегічних напрямків розвитку у межах однієї держави. Також не оминати посилання авторів на концепції D.S. Walonick, M. Seya [6, с.29-43].

Ми продовжуємо наголошувати на важливості футурологічних досліджень та аналізі їх трансформацій. Футурологію слід розуміти як концепцію загального напрямку, у якому біде відтворюватися та проектуватися моделювання виходу з екологічної загрози [4]. Додамо, що початком нового футурологічного дослідження стали праці Римського клубу (1968 р.) а з 1990 р. у Відні почались дослідження Академії вивчення майбутнього (Е. Ласло). Важливими наступними етапами є праці Дж. Форрестера, Даніела Медоуза та ін. Назвемо також спеціальну сесію ООН (вересень 2000 р.), Всесвітню конференцію по стійкому розвитку у 2002 р. у Йоханнесбурзі (Саміт Землі). Додамо, що наприкінці 1960-х рр. актуальні питання сучасної футурології вже було в цілому сформульовано [7].

Аналіз ситуації, яка склалася у сьогоднішній з приводу майбутнього взагалі, та екологічних питань у окремість наводить нас на думку про те, що слід звертати увагу на таку характеристику розвитку як багатоваріантність. Ми вважаємо, що майже завжди присутні декілька ліній розвитку. Тому саме філософія, як найвищий щабель у синтезі пізнання оточуючого за допомогою своїх універсальних та загальних методів пізнання подає можливість системного розуміння змін. Які відбуваються навколо нас. Саме філософія виносить на обговорення питання соціальних і технологічних змін у людському середовищі та створює умови для використання досягнень окремих наук для більш загального та універсального використання. Стоїть питання розуміння отриманих нових знань та їх дійсного значення для людства та природи (питання біоетики та біофілософії). Загалом, дуже гостро стоїть питання «промовляння» й виникаючого під час

цього процесу само розуміння людством за допомогою національних мов й у різні епохи як самого себе, так й довкілля, й що на нашу думку найцікавіше у цьому випадку – розуміння вже створеного у технологіях та виробничих відносинах.

Висновки: Отже, ми коротко провели огляд класифікації та структури футурології та прогностики. Ми вважаємо, що в ній виникає певна ланка складнощів, яка залежить від двох вагомих чинників – прогнози та моделі відтворюються у головному в окремих ділянках як наукової, так і інших рівнях суспільства, отже – не охоплюють широкий перелік проблем та ситуацій, по-друге – побудова виходить від сьогоденних, а інколи й від застарілих, учораших потреб людства й техніки у цілому, так би мовити «синдром типового, застарілого мислення». Додамо: оскільки у проекти завжди включено не

тільки планетарного рівня питання, але й локальні, інтереси окремих держав або угруповань (політичних, партійних, промислових, бізнесових, релігійних й т.п.) – то ми маємо ще й проблему дворівневих проектів – одна ланка яких відкрита для спільноти, а інша, розробляється вузьким колом спеціалістів й має далекоглядні плани, в яких ніяким чином, або на мінімальному рівні враховуються екологічні питання та наслідки моральнісної категорії проблеми. Моделі, які створюються тут – мусять бути відкриті для спільноти та спеціалістів різного рівня – а саме: математики екології, наукової фантастики, біології та ін. практичних та теоретичних напрямках. Дійсні потреби людства та природи потребують окремого, та детального дослідження, результати якого тоді більш корисно будуть впливати на розвиток футурології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранец Н.Г., Ершова О.В., Кудряшова Е.В. Конвенции и коммуникация в научном и философском сообществах / Н.Г. Баранец, О.В. Ершова, Е.В. Кудряшова – Ульяновск : Издатель Качалин Александр Васильевич, 2012. – 180 с.
2. Барышков В.П. Процессы и проблемы в глобальной системе. / В.П. Барышков // Социально – философские аспекты глобальных проблем / научный сборник / под ред. к.ф.н., доц. Е.И. Беляева, – Саратов : изд. Саратовского ун-та, 1990. – 36 с., С. 16-18.
3. Волкогонова О.Д. Приоткрывая завесу времени: О социальном предвидении будущего / О.Д. Волкогонова. – Москва : Политиздат, 1989. – 112 с. (философская библиотечка для юношества).
4. Годзь Н.Б. Специфіка розуміння футурології у світлі задач боротьби з глобальними екологічними загрозами. / Н.Б. Годзь // Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: Тези доповідей XXII міжнародної науково-практичної конференції. Ч. IV (15-17 жовтня 2014 р. Харків) / За ред. проф. Товажнянського Л.Л. – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – 382 с., С. 294.
5. Никитина А.Г. Предвидение как человеческая способность. / А.Г. Никитина – Москва : Мысль. – 1975, 151 с.
6. Прогнозирование будущего: новая парадигма / под ред. З.З. Фетисов, В.М. Бондаренко. – Москва : ЗАО Издательство «Экономика», 2008. – 283 с.
7. Супрун В.И. Современная буржуазная футурология: проблемы, тенденции / В.И. Супрун. – Новосибирск : Наука, 1986. – 206 (7) с.
8. Attfield R. Environmental philosophy : principles and prospects. Avebury series in philosophy. / R. Attfield. – Aldershot: Avebury, 1994. – 262 p.
9. Becker M. Weltraum – ein «Etwas», oder, ein «Nichts»? : hat Michelson den «Ather» wirklich getötet? Space – «something», or «nothing»? : did Michelson really kill the «ether»? Anfragen zur Zukunftsforschung. Futurolog snguiries. / M. Becker. – Uttenreuth: Becker, 1988. – Т.4: Anfragen zur Zukunftsforschung – Futurology snguiries. – 80 p.
10. Bhaskar R. Ecophilosophy in a world of crisis : critical realism and the Nordic contributions. Ontological explorations. / R. Bhaskar, K.G. Hiyer, P. Nss. – London ; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2012. – 234 p.

REFERENCES

1. Baranets N.G., Ershova O.V., Kudriashova E.V. Conventions and communication in scientists and philosophical society / N.G. Baranets, O.V. Ershova, E.V. Kudriashova – Ulyanovsk : Publisher Kachalin Aleksandr Vasilyevich, 2012. – 180 p.
2. Barishkov V.P. Process and problems in global system. / V.P. Barishkov // Social-philosophy aspect's global problems / scientific collection / under red. PhD, assistant professor E.I. Beljaeva, – Saratov : publishing house Saratov's university, 1990. – 36 p., P. 16-18.
3. Volkogonova O.D. Lifting the veil of time: about Social predicting the future. / O.D. Volkogonova. – Moscow : Politizdat, 1989. – 112 p. (Philosophical Library for the Young),
4. Godz N.B. Specificity of understanding in the light of the struggle of futurology combat global ecological threat / N.B. Godz // Information technology: science, engineering, technology, education, health: Theses of addresses XXII of international scientific conference. P. IV (15-17 of October 2014, Kharkiv) / Editor prof. Tovazhnianskiy L.L. – Kharkiv : NTU «KhPI» . – 382 p., P. 294.
5. Nikitina A.G. Foresight as a human capacity. / A.G. Nikitina – Moscow : Misl. – 1975, 151 p.
6. Forecasting the Future: a New Paradigm / under red. Z.Z. Fetisov, V.M. Bondarenko. – Moscow : ZAO publishing house «Ekonomika», 2008. – 283 p.
7. Suprun V.I. Modern bourgeois futurology: problems, trends / V.I. Suprun. – Novosibirsk : Nauka, 1986. – 206 (7) p.

The main approaches to futurology and forecasting of position philosophy (in the development of ecological topics futurology)

N. B. Godz

Annotation: The article discusses the structure and classification of approaches to the study of the Futurology and the Forecasting as the difficulties that this could occur. Emphasis is on performance as analysis models used in the futures studies and proposed again draw attention to the creation and analysis of futures project in various fields of human activity – namely: the mathematic, the ecology, the science fiction, the biology and other practical and theoretical areas.

Keywords: Outlook, Weltanschauung, Forecasting, Ecology, Philosophy, Futurology.

Основные подходы к футурологии и прогнозированию исходя из позиции философии (в контексте разрабатываемой тематики экологической футурологии)

Н. Б. Годзь

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы структуры и классификации подходов к изучению футурологии и прогностики, а также сложности, которые при этом возникают. Акцентируется внимание на продуктивности анализа моделей привычных для футурологических исследований, а также предлагается обратить внимание на создание новых футурологических проектов в разных областях человеческой деятельности – а именно: математики, научной фантастики, биологии и других практических и теоретических направлениях.

Ключевые слова: картина мира, мировоззрение, прогнозирование, экология, философия, футурология.